

onici, pričesnici Gospodnjeg stola i ujedno proročki naviještaju konačno i potpuno zajedništvo s Kristom. Tako i euharistija, kao i starozavjetna Pasha, *samo na stvarni potpuni način* u sebi uključuje dimenziju prošlosti, uprisutnjenje u sadašnjosti s pogledom u budućnost. Ona je žrtvena gozba, večera zajedništva Božjeg naroda. U tom kontekstu pisac detaljno obrađuje novozavjetne izvještaje o ustanovi euharistije, gdje se vidi da je euharistija žrtva i gozba, da je sakrament pashalnog otajstva. Tu se ističe važnost novog Saveza, što ga Krist sklapa u svojoj krvi. On je „kruh života“, kako to proizlazi iz analize Isusovih tekstova o euharistiji, koja je prema Ivanu više žrtva nego gozba. U Isusu se ostvaruje nova Pasha, novi Savez i novi Dan pomirenja za sve ljude.

U trećem poglavlju, koje nosi naslov *Euharistija u Crkvi*, obrađuje se *tajna vjere*, „lomljenje kruha“ prema zapisima u Djelima apostolskim, navodi se konkretni primjer iz Troade pod vodstvom sv. Pavla iz Korinta — gdje Pavao daje smjernice i dublje teološko tumačenje. Obrađuje se tajna Kristove prisutnosti u euharistiji, pretvorba i način prisutnosti. Pojmovi „transsignifikacije“ i „transfikalizacije“ mogu pojasniti i ponešto nadopuniti, ali nikako „zamijeniti“ ono što izričemo pojmom „transspustancijacije“ kod vjere Crkve o euharistiji. Kristova prisutnost u euharistiji je osobna, stvarna i istinska; dinamička i sakramentalna, koja ostaje *tajna vjere* i može se samo u vjeri i ljubavi shvatiti. Zato je euharistija objava Crkve kao mističnog Tijela. Crkva slavi euharistiju i Crkva raste iz euharistije. Naglašena je uloga Duha Svetoga u euharistiji i Marijina povezanost s euharistijom. Euharistija je sakrament svijeta koji dolazi. Budući da je ona u srcu Crkve, čini Crkvu sakramentom spasenja, sakramentom svijeta koji dolazi, koji mora „poput Krista umrijeti da se nanovo rodi u slavi“.

Knjiga je pisana jasno, laganim stilom i pregledno. Naznačena je literatura i izvori, te pregled poglavlja i tema u sadržaju.

Iz svega jasno proizlazi: ono što je u Starom zavjetu predoznačeno u slici i obećanju, to je euharistija ostvarila, te ujedno biva zalag konačne punine u Kristu, kada dođe trenutak „novog neba i nove zemlje“. Zato je svako euharistijsko slavlje trenutak vjere. Jer euharistija ostaje duboko otajstvo, kao

što je otajstvo Krista i otajstvo njegove Crkve, ostaje *tajna vjere*.

Dr Stjepan KOŽUL

BOLONIĆ, M., OTOK KRK — KOLIJEVKA GLAGOLJICE, *Analecta croatica christiana*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1981, str. 358

Već dugi niz godina pratili smo zanimljive, stručne i sadržajne rasprave i izlaganja — u Bogoslovskoj smotri — Mihovila Bolonića o svećenicima glagoljašima i njihovu djelovanju na Krku i izvan njega. U tim raspravama bilo je govora o seoskim kaptolima u krčkoj biskupiji, o njihovom liturgijskom i kulturnom djelovanju, što nam je svima otvaralo oči i davalo nove poglede na zaslužne djelatnike naše duhovne i kulturne baštine.

Konačno je pisac učinio jednu vrlo važnu stvar. Sve ono — što je plod njegovog dugogodišnjeg marljivog i strpljivog znanstvenog rada; ono što je objavljivao u Bogoslovskoj smotri, Krčkom zborniku, Senjskom zborniku i slično — povezoao je u jednu cjelinu i objavio bogatu i sadržajnu knjigu, velikog formata, pod gornjim naslovom.

Sam autor u uvodu navodi glavni razlog svome pisanju: „Kad sam se pred više od dvadeset godina počeo intenzivnije baviti studijem krčkih glagoljaša, bila mi je prvenstvena želja upoznati našu hrvatsku javnost s našim popovima glagoljašima — najprije krčkim, a po njima i drugim hrvatskim glagoljašima širom naše lijepe domovine. Zbog nepoznavanja stvari, tj. zbog nepoznavanja života i djelovanja naših glagoljaša, kao i okoline u kojoj su oni živjeli i djelovali, mnogi su o njima imali kojekakve krive pojmove i predrasude, ponajviše negativne. Stoga sam odlučio da na temelju arhivske građe i objavljene literature bacim u tom smislu nešto više jasnoće i svjetla, kako bi naša hrvatska kulturna javnost u pravom smislu doživjela hrvatske popove glagoljaše — pionire hrvatske pismenosti i književnosti.“

To što si je pisac stavio u zadatak ostvario je ovom knjigom. Ona je plod višegodišnjeg stručnog, znanstvenog i istraživačkog rada.

Dovoljno je samo prelistati *Izvore i literaturu* da se uoči kako piscu ništa važnije nije promaklo — što bi se moglo označiti nedostatkom ili površnošću. Išao je na arhivske izvore — da otkrije svu ljepotu i bogatstvo „kolijevke glagoljice“, kako je Krk nazvao Vatroslav Jagić. Proučio je sve ono što su drugi ranije objavili a zatim sve svoje objavljene radove, radove koje je imao u rukopisu te plod istraživanja i sve objavio u spomenutoj knjizi kao jednu cjelinu.

Dakako, knjiga je i odraz svega toga. Ima 15 samostalnih jedinica ili poglavlja koja su sadržajno duboko povezana.

U uvodnom dijelu se raspravlja o raznim nazivima za glagoljicu kroz povijest, o popovima glagoljašima i njihovom odnosu prema latinskim svećenicima. Na temelju arhivske građe i posttridentinskih izvještaja biskupa Svetoj stolici mora se ispraviti krivo mišljenje o popovima glagoljašima, kao da su to bili ignoranti i seljaci, koji su se jedva znali potpisati, odnosno koji su samo znali čitati iz svojih liturgijskih knjiga. Ova knjiga baca novo svjetlo na život i rad glagoljaša, koje ima kapitalno značenje za naš jezik, literaturu i kulturnu baštinu uopće.

U II, III. i IV. poglavlju obrađuje se geografski položaj otoka Krka, sa sažetim povijesnim pregledom. Tu je prikazana i povijest biskupije na Krku, koja postoji od 9. stoljeća kao glagoljska biskupija, izuzev samog mjesta Krk, gdje je sjedište biskupije i gdje su bili svećenici s latinskom liturgijom. Prikazano je stanje glagoljaša i povijesnog prodora glagoljice u raznim povijesnim epohama, od vremena narodnih vladara i krčkih knezova Frankopana, preko Mletačke Republike, do vremena Austro-Ugarske Monarhije. Konačno je došlo do pokušaja uvođenja poznatog „šćaveta“ na širem području današnje riječke metropolije, pa i Dalmacije, ali svećenici i biskup na Krku bili su za jedinstveni jezik u bogoslužju i za povratak staroslavenskog namjesto govornog narodnog jezika, pa su kao veliki pobornici glagoljice bili protiv „šćaveta“, kako se ne bi uništio veliki dio kulturne i duhovne baštine.

Narednih 11 poglavlja posvećeno je nosiocima i čuvarima glagoljske baštine na otoku Krku. Tu dakako nisu mogli biti zaobiđeni redovnici glagoljaši — benediktinci, pavlini i franjevci koji su imali također značajnu ulogu u stvaranju i očuvanju glagoljske baštine.

Svjetovalni svećenici odigrali su također važnu ulogu. Oni su se organizirali u crkvene institucije, kaptole, kako bi kao zajednica mogli što bolje i lakše djelovati. Tu je riječ o takozvanim seoskim kaptolima u krčkoj biskupiji, o njihovoj ustrojstvu i upravi. Svećenici dotičnog kaptola trebali su sudjelovati u moljenju zajedničke korske molitve i pastoralno djelovati na svom području. Do 1828. g. bilo je na Krku još 6 takovih kaptola: Baška, Dobrinj, Dubašnica, Omišalj, Poljica i Vrbnik. To su bila samostalna tijela s vlastitom materijalnom podlogom i nisu imali vezu s katedralnim kaptolom na Krku. Institucija seoskih kaptola je vrlo stara. Jedan dokument iz 1100. spominje takav jedan kaptol u Dobrinju. Nije poznato koji su kaptoli najstariji. Svakako Dubašnica i Poljica su najmlađi, a potječu iz kraja 15. stoljeća, odnosno iz prve polovice 16. st. Ti kaptoli su djelovali do 1828, kada ih je Austrija uništila zabranom uzimanja novih članova.

Seoski kaptoli su bili zajednica područnih svećenika; domaćih, moralno jedinstvenih, a prava i dužnosti bili su naznačeni u statutima. Zato VI. poglavlje raspravlja o kaptolskim statutima, VII. o načinu primanja u Kaptol, VIII. o koralnim i drugim crkvenim službama, a IX. i X. poglavlje govori o crkveno-liturgijskim knjigama i crkvenom pjevanju na otoku Krku.

U 5 posljednjih poglavlja knjiga govori o broju glagoljaša na Krku, o njihovom školovanju, ekonomsko-socijalnom stanju, o njihovoj kulturnoj djelatnosti (poglavlja XI — XIV) i posljednje XV. poglavlje raspravlja o hrvatsko-glagoljskom notarjatu na Krku.

Zanimljivo je da je bio velik broj svećenika po selima na otoku Krku. Pojedini seoski kaptoli znali su imati 50 do 60 svećenika. Takovo stanje, uz druge razloge, pridonijelo je dubokom vjerskom životu u krčkoj biskupiji. Zbog velikog broja, mnogi glagoljaši su išli na ispomoć u druge biskupije, ili su preuzimali razne dužnosti — propovjednika i slično, po raznim krajevima.

Dobro je pročitati poglavlje o školovanju krčkih glagoljaša, jer tu nalazimo podatke o školama uopće, o privatnim glagoljskim školama na Krku i u samom mjestu Krku, te o školovanju krčkih glagoljaša izvan biskupije, kao i naučni program glagoljaških škola.

Sve te osobe i institucije različito su se uzdržavale u raznim povijesnim okolnostima.

Postojali su misni legati, kapelanije, kaptolski prihodi, prihodi za svećeničku djelatnost, desetina i slično.

Naizlazio na popis mnogih nepoznatih svećenika glagoljaša, koji su zaslužni što je Krk bio i ostao bogata baština glagoljizma. Postoje, uz kamene spomenike, rukopisni spomenici: misali, brevijari, obrednici, tiskarske knjige, javne isprave, statuti, priručnici, rukopisi za propovjedništvo i katehezu, katekizmi, zbornici, matične knjige, kaptolske knjige, pače i pokušaji pjesništva.

Razumljivo je stoga što je u posljednjem poglavlju ove knjige posebno obrađen hrvatskoglagoljski notarijat na Krku, „koji je odigrao vrlo važnu ulogu u kulturnom i javnom životu otoka Krka i u održavanju hrvatskog glagoljizma uopće. Krčkim glagoljskim notarima imamo zahvaliti što se sačuvalo mnoštvo dragocjenih isprava, važnih za naš jezik, povijest i pravo...“ Zato se u zaključnom poglavlju opširno govori općenito o notarskoj službi, notarijatu, posebno o hrvatskoglagoljskom, a onda o hrvatskoglagoljskom notarijatu na Krku i o njegovu značenju.

Općenito se za ovu knjigu može reći da je pisana jasno i zanimljivo. Povezana je sadržajnim bogatstvom i ljubavlju prema rodnoj baštini našeg tla. Pisana je stručno, s preglednim sadržajem i dobrim znanstvenim aparatom. Uz sadržaj knjiga ima opširan sadržajni zaključak na njemačkom jeziku, kako bi dostignuća ovog znanstvenog istraživanja bila dostupna široj znanstvenoj javnosti. Tu je i Kazalo mjesta i osoba, kao i nekoliko fotografija koje ilustriraju bogatu glagoljsku baštinu o kojoj je ovdje riječ.

Isplati se to uzeti i čitati. Dobit ćemo nova saznanja, otkrit ćemo nove horizonte, jer „sve su to sveti ostaci — reliquiae reliquiarum gloriosae antiquitatis gentis croaticae — zamjerne i pohvalne radinosti hrvatskih pčelica—popova glagoljaša.“

Dr Stjepan KOŽUL

CVEKAN, P., KOSTAJNICA I FRANJEVCI, Kostajnica 1982, str. 183

O. Paškal Cvekan, franjevac hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda sa sjedištem u Zagrebu, poznat po petnaestak zapaženih monografija o raznim mjestima gdje je sačuvana i franjevačka baština, želi oteti zaboravu sve ono što je lijepo i vrijedno s našeg tla, a što obogaćuje duhovnu i kulturnu baštinu našeg naroda i naše Crkve.

Ovoga puta nam se predstavlja na 183 stranice s monografijom *Kostajnica i franjevci*. Riječ je o povijesno-kulturnom prikazu Kostajnice prigodom 740. obljetnice prvog pisanog spomena Kostajnice (1240) i 600. obljetnice pisanog spominjanja franjevačkog samostana u Kostajnici (1385), te 250. obljetnice izgradnje samostanske crkve sv. Antuna u Kostajnici (1731).

Ovo mjesto sa svojom okolicom ima zanimljivu povijesnu baštinu, bogatiju i veću nego bi površni prolaznik danas mogao zamijetiti. Zato i autor ističe da Kostajnica dođe „od svog postanka (kao obnovljeni samostan nakon Turaka 1690) do danas nikada nije proglašena formalnim samostanom (trajno je rezidencija), a još manje je bila kuća studija i novicijata. Smještena na rub provincije, na obali Une, što graniči s Bosnom, uvijek je bila i jest na rubu zanimanja u provinciji. A ona ipak ima i svoju prošlost i svoju vrijednu povijest. Nalazi se među šest najstarijih samostana iz trinaestog stoljeća u zagrebačkoj kustodiji ugarske provincije.

I ne samo franjevački samostan u Kostajnici nego i sama Kostajnica imaju i svoje značenje i svoju veliku prošlost.“

Monografija ima svoja dva velika dijela. Nakon *Predgovora* nalazi se prvi dio pod naslovom: *Kostajnica u prostoru i vremenu*, a drugi dio nosi naslov: *Franjevci u Kostajnici*. Očito, želi se pokazati značenje i velika prošlost i Kostajnice i tamošnjeg franjevačkog samostana, kao mjesta gdje su duhovno i kulturno kroz minula stoljeća djelovali naši franjevci.

Kostajnica u prostoru i vremenu, prvi dio ove značajne monografije, najprije govori općenito o položaju i imenu Kostajnice, zatim donosi povijesni presjek do najstarijeg pisanog spomena toga mjesta. Svi stariji i noviji zapisi i rasprave o Kostajnici bilježe da se ona spominje prvi put 1258. Tu go-